

Nederland op de tekentafel

Nederland kent geen leegte meer. De tijd waarin we een binnenzee inpolderden voor nieuwe steden en als er landbouwgrond nodig was, of zand opspotten in de Noordzee om een haven aan te leggen, is voorbij.

Iedere vierkante meter van ons grondgebied, land zowel als water, vertegenwoordigt waarden. 'Waarden' in meervoud. Cultureel, economisch, ecologisch, sociaal. Iedere vierkante meter behoort tot de leefomgeving van miljoenen inwoners van Nederland.

De samenleving staat niet stil. Die heeft diezelfde ruimte voortdurend nodig voor nieuwe activiteiten, nieuwe vormen van ruimtegebruik. We willen niet dat bestaande waarden zonder pardon worden weggedrukt. Of dat opties voor de toekomst op voorhand worden geblokkeerd. Dáárom heeft Nederland een sterke ruimtelijke ordening nodig.

De essentie van ruimtelijke ordening is niet het bepalen wat al dan niet mag, waar en onder welke voorwaarden. De essentie is dat je *nadenkt* over de consequenties van ruimtelijke ontwikkelingen. En hoe we negatieve consequenties om kunnen buigen in iets positiefs, in nieuwe kansen. Eerst goed nadenken dus, dan keuzes maken.

Niet naast, maar met elkaar

Deelnemers aan dit rondetafelgesprek maken zich sterk voor specifieke ontwikkelingen in onze samenleving. Woningbouw, landbouw, natuur, recreatie, economie. Je hoeft het niet altijd eens te zijn met de koers die zij voorstellen. Maar iedereen staat voor een maatschappelijke opgave die ertoe doet. Of het nu gaat om groei, transitie of behoud.

Een goede ruimtelijke ordening legt verbindingen tussen die opgaven. Niet alles *naast* elkaar, maar alles zoveel mogelijk *met* elkaar. Gestut door de verbeeldingskracht en het vernuft van ruimtelijk ontwerpers, kan zo'n ruimtelijke ordening bruggen slaan. Die kan woningbouw, economie, voedselproductie, groen en water samenbrengen in één wervelende leefomgeving. Zo'n ruimtelijke ordening ziet geen strijd tussen landbouw, natuur en stedelijke druk, maar ziet een prachtig gevarieerd landschap ontstaan.

Veranderingen komen niet bij iedereen hetzelfde binnen. Daar moeten we reëel in zijn. Mensen voelen zich verbonden met hun leefomgeving en zien veranderingen soms met lede ogen aan, of stellen zich ertegen teweer. Maar maatschappelijk zullen veranderingen beter geaccepteerd worden, en misschien wel omarmd, als een gevoel van wederkerigheid ontstaat. Voor wat hoort wat: er gebeurt iets in ons landschap, maar we krijgen er ook iets voor terug.

Veranderingen zijn onvermijdelijk. Geen verandering betekent ook verandering, maar dan in de vorm van slijtage, verwaarlozing, verhoogde risico's. Ik ben ervan overtuigd dat we voedsel- en drinkwaterzekerheid, klimaatadaptatie, biodiversiteit, een concurrerende circulaire economie, en al die andere opgaven waar we voor staan kunnen combineren in een Nederland dat strategisch autonomer en er ook nog mooier op wordt.

Lange traditie van verbeelding en cartografie

Als u mij vraagt wat ik verwacht van de Nota Ruimte, dus van de nationale ruimtelijke ordening, is het in de eerste plaats dat. Een visie die luid en duidelijk antwoord geeft op de vraag hoe we de maatschappelijke opgaven inzetten om de leefomgeving te verrijken, in plaats van aan te tasten. En dan doel ik beslist ook op de leefomgeving van wie over vijftig of honderd jaar in dit land woont. Met de ruimtelijke beslissingen die we nu nemen, scheppen we immers de voorwaarden waaronder komende generaties dit land kunnen bewonen.

Niet alles naast elkaar, want dat past niet, maar zoveel mogelijk met elkaar. Ontwerpers zijn juist daarin onmisbaar. Ik onderstreep graag het belang van verbeelding en cartografie. We hebben daar in Nederland een lange traditie in. Alleen op kaarten komen alle vraagstukken echt samen en kunnen we de toekomst bespreekbaar maken. Ontwerpen dus niet om aan te wijzen wat er waar moet komen en hoe, en zelfs niet in de eerste plaats om nieuwe kansen op te sporen. Het gaat om ontwerpen als manier om de vele mogelijke toekomst te verkennen en om te onderzoeken hoe we daarmee om moeten gaan.

Ontwerpen, kortom, als een manier van denken én van handelen. Ook in de uitvoering van de Nota Ruimte.

Sturing in het ruimtelijk beleid

Daarmee kom ik op de sturing in het ruimtelijk beleid. Want een goede ruimtelijke ordening heeft een overtuigende visie nodig, maar mag daar niet in blijven hangen. Die visie zal nooit één op één worden gerealiseerd. Wat we wel mogen verwachten, is dat de rijksoverheid boter bij de vis levert, dus zelf substantiële stappen in de gewenste richting zet.

De rijksoverheid heeft een machtig uitvoeringsinstrument tot haar beschikking: de eigen investeringen. Met geld valt veel te sturen. Denk aan keuzes in de aanleg van verkeersinfrastructuur, het energiesysteem, natuur- en landschapsontwikkeling, verstedelijking, watermanagement, defensie, enzovoort.

Al die gelden worden nog te veel ingezet met het primaire, sectorale doel voor ogen, meestal voorzien van een basale compensatie voor aangerichte schade aan andere waarden. Daardoor vinden ontwikkelingen te vaak alsnog naast elkaar plaats, in plaats van met elkaar. Dat het echt anders kan hebben we bewezen met het programma Ruimte voor de Rivier. Daar is het waterveiligheidsdoel consequent gecombineerd met andere gebiedsopgaven. Met prachtige iconen als resultaat zoals de Spiegelwaal bij Nijmegen waar men vanuit de hele wereld naar komt kijken.

Nota Ruimte: belangrijke mijlpaal, geen eindpunt

Ik zie de hernieuwde uitwisseling tussen Rijk en regio over de inrichting van Nederland als een van de grootste winsten van het herpakken van regie op de ruimtelijke ordening. Een mooi begin dat erom vraagt voortgezet te worden in een continu proces, waarbij Rijk en regio elkaar blijven bevragen en inspireren. Daarbij is het zaak wendbaar te zijn en om open te staan voor nieuwe inzichten die in dit gezamenlijk leerproces worden opgedaan. Dit vraagt een houding waarbij bestaande afspraken of werkwijzen ter discussie gesteld mogen worden, als de impact ervan blijkt te botsen met voortschrijdende inzichten. Door in te zetten op een voortdurend gezamenlijk leerproces ontstaat de mogelijkheid om voortschrijdende inzichten uit de diverse gebiedsprocessen de komende jaren mee te nemen in de visievorming op rijksniveau (en vice versa). Binnen dit proces is de Nota Ruimte een belangrijke mijlpaal, maar geen eindpunt. Het is een continu doorlopende benadering die geheel in lijn ligt met de nieuwe Omgevingswet en input oplevert voor andere beleidsnota's en rijksprogramma's op het gebied van water en bodem, natuur en landbouw, economie en energie en leefbare steden en regio's.

De keuzes die we nu maken, bepalen hoe Nederland er over tientallen jaren uitziet. Welk land we doorgeven aan volgende generaties. Hoe zij hier kunnen wonen en leven. De 22^e eeuw is nu al begonnen.

Het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs,
Francesco Veenstra, Rijksbouwmeester
Wouter Veldhuis, Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving
Jannemarie de Jonge, Rijksadviseur voor de Fysieke Leefomgeving

Dit position paper is geschreven als bijdrage van het College van Rijksbouwmeester en Rijksadviseurs aan het Rondetafelgesprek van de Vaste Kamercommissie Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over het thema Ruimtelijke Ordening op 26 september 2024.